

Михайлович В.А.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ВЕКТОР КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблем освіти у сучасному світі, вектори розвитку якої визначаються такими тенденціями, як єдиний глобалізований простір, постіндустріальне інформаційне суспільство тощо.

Ключові слова: глобалізація, освіта, екологія, культурна політика, постіндустріальне інформаційне суспільство.

Аннотація. Михайлович В.А. Экологизация образования как вектор культурной политики Украины в условиях глобализации.

Статья посвящена анализу проблем образования в современном мире, векторы развития которого определяются такими тенденциями, как единое глобализированное пространство, постиндустриальное информационное общество и т.д.

Ключевые слова: глобализация, образование, экология, культурная политика, постиндустриальное информационное общество.

Annotation. Mykhailovych V. Ecologization of education as a vector of cultural policy of Ukraine under conditions of globalisation.

The article is devoted to analysis of the problems of education in modern world, the vectors of development of which are determined by such the tendencies, as united globalized space, postindustrial informative society and so on.

Keywords: globalisation, education, ecology, cultural policy, postindustrial informational society.

У сучасному світі роль освіти постійно зростає разом з ростом впливу людського капіталу. Збільшується значення освіти як важливого фактора формування нової якості українського суспільства. При цьому важливо відзначити, що система освіти України здатна конкурувати із системами освіти передових країн Заходу. Однак, її переваги можуть бути швидко втрачені, якщо не буде сформована загальнонаціональна освітня політика як стратегія культурної політики держави, що користувалася б широкою підтримкою громадськості. Відтак, сучасна ситуація в Україні вимагає реформування системи освіти у відповідності до вимог часу. Адже освітня політика – важлива складова загальнонаціональної політики, інструмент забезпечення фундаментальних прав та свобод людини, підвищення темпів соціально-економічного й науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, росту культури. Освіта як пріоритет розвитку культурної політики встановлює на основі громадської згоди корінні цілі й завдання розвитку і для системи освіти, і для суспільства в цілому, гарантує їхнє проведення в життя шляхом узгодження дій усіх учасників соціального процесу.

Основними сучасними тенденціями, що визначають розвиток світового освітнього процесу є, по-перше, прискорення темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідність підготовки людей до життя в умовах, що швидко

змінюються. По-друге, перехід до постіндустріального суспільства, розширення масштабів міжкультурної взаємодії ставить перед освітою завдання формування у молоді навичок комунікабельності й толерантності. По-третє, існування глобальних проблем людства, вирішення яких можливе за умови спільного міжнародного співробітництва, вимагає формування у молодого покоління сучасного планетарного стилю мислення. Важливо враховувати також процеси демократизації суспільного життя, тенденції розширення можливостей політичного та соціального вибору громадян України, що вимагають підвищення рівня підготовленості людини до відповідного вибору. Крім цього, розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої та малокваліфікованої праці, структурні зміни у сфері зайнятості визначають постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовці працівників, рості їхньої професійної мобільності.

Перед освітою стоять завдання формування таких ціннісних складових світогляду людини, як планетарна свідомість, стратегія національного розвитку, психолого-педагогічне проектування, соціалізація учнів, теорія людського потенціалу тощо. При тому, що головні акценти та сучасні реформаційні підходи в царині освіти стосуються вирішення таких проблем як вдосконалення вміння навчатися, виховання творчої особистості на основі гуманістичних цінностей, адаптація особистості до сучасних вимог, формування здорового способу життя тощо.. Однак терміни, які широко використовуються у зв'язку з реформаційними процесами, часто лишаються не до кінця проясненими. Точніше, не повною мірою усвідомлюється їхнє сутнісне значення та можливі наслідки їхнього застосування на вітчизняних освітянських теренах.

Зокрема, проф. М.Кисельов відзначає як негативний той факт, що “пошук новітніх “освітніх технологій”, а останнім часом бажання моментально вписатися в ідеологію Болонського процесу, призводить до втрати традицій, надбаного досвіду й цінностей, що ними так багата наша педагогіка” [1, 190]. Адже, однією з найпоширеніших причин погіршення якості освіти в усі часи вважалася втрата довіри до вчителя, падіння компетентності, авторитету та, внаслідок цього – поваги до педагогів. Педагог, що втрачає свій авторитет та повагу учнів, перестає бути вчителем, вже не може нічому навчити. Як стверджувала свого часу Х. Арендт, компетенція – це знання про світ та здатність до передачі його іншим, а авторитет педагога саме у тому й полягає, щоб формувати почуття відповідальності за цей світ.

Сучасна наука та, в рівній мірі, освіта повинні залучати до кола своїх пошуків ціннісну складову, чітко окреслювати аксіологічні орієнтири наукових та освітніх процесів. Адже в сучасному світі, де якість життя часто визначається рівнем матеріального забезпечення, людство постає перед проблемою примітивізації людини, яка “робиться “одновимірною”, морально, естетично та емоційно нерозвиненою” [1, 191]. М. Кисельов вбачає складність об'єктивних реалій сучасності у тому, що під впливом вимог глобалізованого світу людина із самодостатньої цінності перетворюється на засіб – засіб виробництва, економіки, держави тощо. Сприймає природу утилітарно-фрагментарно, через це – нехтує наслідками власних хижацьких дій по

відношенню до природи, відчуваючи свою відірваність та ізольованість від оточуючого середовища. У розпочатому реформуванні української освіти має бути передбачена загроза кризи екологічного самовизначення людини. Ставлячи питання щодо екологізації навколишнього середовища, людині слід включити себе у це проблемне поле, навчитися бережному й уважному ставленню до собі подібних, у тому числі і стосовно процесу набуття знань. Тому що з найдавніших часів процес освіти сприймався сакралізовано – як священний акт передачі світла знання, світла віри. Новочасна раціоналізація життя європейської людини призвела до редукції поняття освіти у механістичну площину: щодо його тлумачення застосовується швидше механічна, аніж сакральна термінологія: “освітній процес”, “технології освіти”, “парадигма сучасної освіти” тощо. “Сучасна освіта з галузі формування майбутніх поколінь перетворилась на сферу послуг, що особливо помітно в умовах комерціалізації середньої та вищої освіти” [1, 193].

Як можливий вихід із ситуації, що склалася, М. Кисельов вказує на необхідність створення концептуальної системи, в якій би знання про світ нерозривно поєднувалося з його розумінням. Йдеться про те, що знання про світ не тотожне розумінню світу, при тому що саме розуміння є важливою передумовою цілісного, органічного світогляду. Адже чим далі культура відходить від органічного поєднання людини з природою, від розуміння самої людини як природної істоти, тим швидше вона перетворюється на репресивний засіб, вироджується в науково-технічну цивілізацію, розриваючи органічну єдність ланцюга “людина-природний світ” та втрачаючи власні перспективи. Неабиякою проблемою постає й поява такої нової наукової галузі у сфері біотехнологій, як антропотехніка. Це напрям, що має своїми перспективами можливість формування людини майбутнього з наперед заданими властивостями – відповідним набором інтелекту, силових здібностей, працьовитості та навіть здатності почувати себе щасливою, що має довершити вдосконалений портрет людини нового типу. В умовах дисбалансу між професійною та гуманітарною підготовкою сучасних молодих людей це загрожує втратою в майбутньому орієнтирів самоідентифікації для людини, “ампутацією особистості”, формуванням стійкого відчуття тотальної незахищеності одиничної людини перед хижацьким світом. Тоді як залучення природоохоронних ідеалів та цінностей збереження життя на Землі здатне суттєво розширити традиційні межі сфери освіти та збагатити її проблемне поле.

Сучасними українськими вченими пропонується включити до кола філософської рефлексії щодо освітніх проблем біоетичні питання, які ставили б перед молоддю завдання поєднання етичних цінностей із реалістичним розумінням екології сучасного світу у найширшому розумінні цього слова. Як зазначив В. Поттер: “Етичні цінності не повинні розглядатися поза біологічними факторами” [4, 9]. Залучення проблем біоетики у світоглядну площину української освіти сприятиме кореляції протистояння “природа-суспільство” через формування екологічного принципу життя: збереження різноманіття природи, людини та культури на засадах толерантності та компромісу. С.Б. Кримський відзначає, що коеволюційна стратегія виховання

має спиратися на прагнення знайти спільну мову з протилежною стороною, досягти компромісу, вирішити конфлікти ненасильницькими методами. “Найважливішим досягненням нового мислення є усвідомлення того, що ситуація різноспрямованих цілей вимагає компромісів, консенсусу. Компроміс пропонує узгодження варіантів вирішення проблеми, збалансований вихід з неї. Він може бути представлений в термінах ігор з нульовою сумою, тобто з таким результатом, коли ніхто не виграє, проте досягається користь для всіх” [2, 16]. Ці проблеми виглядають особливо важливими з огляду на те, що в епоху постмодерну об’єктом глобальних науково-технічних трансформацій стає не лише фізико-хімічний простір, в якому співіснують різновиди живої та неживої матерії, але й соціокультурний простір, в якому еволюціонує багатовимірне життя людства. Саме у зв’язку з цим у сучасній науці склався термін – “глобалізоване суспільство ризиків”, яким науковці позначають часто непередбачувані наслідки застосування надтехнологій, таких як геноміка, протеоміка людини, нейронаука, наномедицина, нанофармакологія тощо.

Під тиском науково-технічного розвитку суспільство вступило у нову фазу свого існування – інформаційну, в умовах якої формується планетарне інформаційне суспільство, створюються загальнопланетарні інформаційні мережі, традиційні й нові інформаційні технології, міжнародний інформаційний ринок, індустрія інформаційних технологій у сфері розваг, побуту й т.ін. Нове інформаційне суспільство існує й розвивається в умовах, які визначаються впливом індустрії інформації та знання: капітал та праця, що склали основу індустріального суспільства поступаються в ньому місцю інформації та знанню, що призводить до змін і у соціальній структурі суспільства. Воно втрачає свій класовий характер, перетворюючись на недиференційоване інформаційне співтовариство. Як зазначає О.Соболь, в структурі такого суспільства важливе місце відіграють так звані “малі економічні форми”, що безпосередньо торкаються сфери освіти та побуту. Йдеться про застосування інформаційних технологій у різних соціальних сферах, завдяки чому на особистість здійснюється форматуючий вплив за посередництва різноманітних теле- та комп’ютерних технологій, індустрії симулякрів, телематичних засобів глобальної комунікації тощо [5, 230].

Постмодерне суспільство сформувало навіть новий термін – трансгуманізм, введений у науковий та філософський обіг Дж. Хакслі, яким той означив гуманістичну доктрину, засновану на новітніх досягненнях науки й техніки. Трансгуманізм у сучасному розумінні складає своєрідну опозицію традиційному гуманізму в таких своїх засадничих положеннях, як відмова на заборону технологічних маніпуляцій над свідомістю та біосоціальною природою людини. ““Трансгуманізм” – це любов до іншої людини, яка лише має виникнути через багато десятиліть практики використання гуманотехнологій. “Трансгуманізм” – це любов не до “ближнього”, а до “дальнього”, тобто до генетично модифікованої людини (постлюдини, транслюдини, Homo supertechnologicus)” [5, 233]. Напевно, що потужний науковий заряд забезпечить такій людині необмежену молодість та енергію, але, і про це стурбовано заявляє О. Соболь, це вже не буде людина сучасного

зразка, це буде новий біологічний вид, модифікований за допомогою найновіших гуманотехнологій.

Становлення та ствердження глобалізованого інформаційно організованого простору є однією з провідних тенденцій соціального розвитку сучасності. В ньому рівень знань, а не власність стає визначальним фактором соціальної диференціації. Ті, хто володіє інформацією, утворюють привілейовану соціальну верству. Поділ за майновими ознаками чим далі більше втрачає сенс, тому що новими бідними стають непоінформовані. Відповідно й зона конфліктів зміщується від економічної сфери у сферу культури. Як зазначає Е.Наумкіна, “результатом боротьби й вирішення конфліктів є розвиток нових та занепад старих соціальних інститутів” [3, 268]. Причому нові соціальні інституції утворюються внаслідок симбіозу соціальних організацій з інформаційними технологіями, через що соціальні процеси набувають здатності бути програмованими. В такому суспільстві “революціонізації інфосфери” сфера знання набуває фундаментального значення, адже саме на цьому фундаменті далі організуються нові технології, відбувається економічне зростання або соціальна стратифікація.

Е. Тоффлер підкреслював з цього приводу, що в таких умовах на кожен долар, який вкладається в економіку інформаційного суспільства, слід витратити декілька доларів на освіту людини. Себто, робити внески в людський капітал. Тому що найголовнішим є не трансформація машин, а зміни в свідомості людини, “перехід до розуміння первинної значущості культури в житті людського співтовариства” [Цит.за: 3, 268]. Людська свідомість має відповідати новим запитам часу. Йдеться про людину нового інноваційного типу мислення, культури, поведінки. Суспільство здійснює соціальне замовлення на фахівців нового типу, які, володіючи фундаментальними знаннями, були б наділені ще й здатністю до самостійного розвитку у відповідності до вимог часу та світових реалій. Слід зазначити, що для освіти завжди було притаманне прагнення до новацій, пошук нових більш досконалих методів передачі знання, впровадження новітніх освітніх технологій. Сьогодні ці процеси набувають особливого значення й сенсу. “Освіта, будучи суспільним процесом розвитку й саморозвитку особистості, пов’язаним з оволодінням соціально значимим досвідом, який втілюється в знаннях, уміннях, навичках трудової діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу, сьогодні повинна змінювати свій зміст та форму організації аби стати адекватною реаліям й вимогам сучасного світу” [3, 268].

Про це йдеться і в матеріалах МОН України, де відзначається необхідність розробки та використання результативних інновацій у навчальному процесі, оволодіння суб’єктами процесу системою сучасних наукових знань, наповнення навчальних програм результатами вітчизняних і зарубіжних наукових і дидактичних досягнень, широке впровадження у навчальний процес результатів науково-дослідних розробок. Очікується, що реалізація цих освітніх новацій забезпечить створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації громадян України, підвищить рівень національних освітніх послуг та поліпшить можливості доступу до них,

покращить методологічне та науково-методичне забезпечення освітніх закладів, за рахунок чого підвищиться дієвий професіоналізм та статус науко-педагогічних працівників, а також якість підготовки та конкурентоспроможність майбутніх фахівців національного ринку праці. З цією метою МОН та НАН України розробили й впроваджують Програму “Інформаційно-комунікативні технології в освіті та науці на 2006-2010 роки”. Реалізація цієї програми передбачає серед іншого впровадження інноваційних методів та систем навчання, як то: створення нових віртуальних освітніх середовищ, систем дистанційного навчання, залучення веб-технологій. Простежується тенденція поступового переходу від класичного вербального способу засвоєння знання до нового – аудіовізуального.

Проте, філософське осмислення впливу інформаційного суспільства на освітній комплекс висуває низку проблем. Зокрема, проблему неузгодженості та навіть конфліктності розвитку соціуму та системи освіти. Очевидно, що всі зміни у системі освіти зумовлені культурними змінами, які відбуваються в різних соціальних сферах – науці, техніці, в галузі економіки, виробництва та духовній сфері. І головною вимогою, що пред’являється в сучасних умовах до освіти, є її фундаменталізація. Простежується невідповідність базових знань, вмінь, освітнього процесу в цілому реаліям сьогодення, новому стилю життя світу. Фундаменталізація повинна зорієнтувати освіту на оволодіння новітніми науковими відкриттями, на інтегрування інформації задля виявлення глибинних сутнісних зв’язків між різноманітними процесами в природі та суспільстві. Фундаменталізація має зорієнтувати освітній процес на його цілісність на основі впровадження принципів міждисциплінарності та загальної цільової функції освітнього процесу. Важливим є також питання застосування синергетико-еволюційного підходу до дослідження горизонтів наукового мислення, що сприятиме змінам у якісних оцінках та сприйнятті наукової картини світу, а також розумінні місця людини в ньому. Людина має бути зорієнтованою на вирішення стратегічних завдань, зміст яких складає вміння швидко орієнтуватись в умовах, що постійно змінюються, та здатність прораховувати різноманітні альтернативні варіанти подій, аналізувати й обирати життєві пріоритети. “Тому зусилля педагогів, психологів, філософів повинні бути спрямовані, в першу чергу, на формування нелінійної свідомості й наносвідомості як необхідних атрибутів людини найближчого майбутнього. При цьому особливої значущості набуває облік ціннісних орієнтацій суб’єкта, оскільки об’єктами дослідження постнекласичної науки стають так звані людиновимірні системи” [3, 271].

Набуває ваги такий напрям сучасних освітніх технологій як система неперервної освіти. Він бачиться пріоритетним з точки зору реалій інформаційного суспільства, тому що виступає таким собі універсальним механізмом виживання людини й суспільства в новітньому просторі високих технологій та пов’язаних із ним ризиків. Більш того, розвиток системи неперервної освіти визначений у якості провідного напрямку державної освітньої політики в Національній доктрині розвитку освіти. Неперервність освіти, в першу чергу, має означати орієнтацію учнів на творче засвоєння знань,

здатність до самоорганізації та формування потреби вчитися самостійно й уміння ефективно використовувати набуті знання на практиці. Тобто, найважливішим завданням стає завдання психологічної підготовки людини до неперервного й самостійного поглиблення та оновлення знань.

Тим більше, що феномен інформації сам по собі позбавлений ціннісного забарвлення й бажання надати йому ціннісних характеристик зіштовхує людину з феноменом так званої “ексформації”, коли інформаційні потоки кількісно перевищують людську здатність сприймати інформацію. Інформація сприймається пізнавально неупорядкованою, як інформаційний хаос. Тоді вона негативується людиною, а пізнавальний процес стає фрагментарним, структурно неорганізованим. У зв’язку з цим актуалізується питання необхідності створення освітнього інформаційного простору та цілеспрямованого формування інформаційної культури індивіда, коли неоціненною стає допомога вчителя, наставника, координатора.

В цілому, можна стверджувати, що нові відносини, які складаються між людиною та глобалізованим світом, віртуальним середовищем й новітніми технологіями, є суперечливими. З одного боку, глобалізаційні процеси, становлення інформаційного суспільства відкривають нові перспективи для реалізації сутнісних сил людини, інтенсифікації й розширення культурних взаємовпливів. Але разом з тим здійснюється негативний вплив на свідомість, мислення людини, на формування культурних норм та цінностей сучасного суспільства. Тому зрозумілими є ті сподівання, які покладаються на освіту як на інструмент культурної політики у подоланні екологічної кризи в гуманітарній галузі. І спільною загальноосвітньою тенденцією тут можна вважати плюралізм екоосвіти, згідно з яким не може бути єдино правильної або універсальної програми чи навчального плану з будь-якої дисципліни, які б адекватно визначали зміст освіти в кожному її структурному підрозділі. Навпаки, від освіти очікують її персоналізації, завдяки чому кожна людина, здобуваючи освіту, могла б відчувати особисту зацікавленість суспільства саме в ній.

Література

1. Киселев Н.Н. Экологическая компонента в образовании XXI века // Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г.С. Сковороды НАН Украины. – К.: ПАРАПАН, 2008. – С.189-203.
2. Крымский С.Б. Верификация социальных прогнозов. – К.: Наукова думка, 1992.
3. Наумкина Е.А. Информационное общество и модернизация образования // Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г.С. Сковороды НАН Украины. – К.: ПАРАПАН, 2008. – С.267-281.
4. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее / Под ред. С.В. Вековшиной, В.Л. Кулиниченко. – К.: Украинская ассоциация по биоэтике, 2001.
5. Соболев О.Н. Гуманитарно-информационные трансформации

постмодернистского века // Наука и образование: современные трансформации: Монография / Ин-т философии им. Г.С. Сковороды НАН Украины. – К.:ПАРАПАН, 2008. – С. 227-251.

УДК 316

Зражевський С.Ф.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Анотація. У статті автор здійснює аналіз механізмів функціонування соціальної адаптації, з'ясовує можливість та коректність його міжгалузевого вжитку, зупиняється на характеристичні напрацьованих у сучасній науковій літературі класифікацій різновидів цього процесу, на особливостях його протікання в найрізноманітніших соціальних умовах.

Ключові слова: соціальна адаптація, соціальна аномія, суспільна свідомість, соціальна трансформація, соціальне середовище, адаптаційні механізми.

Аннотация. Зражевский С.Ф. Особенности функционирования механизмов социальной адаптации.

В статье автор осуществляет анализ механизмов функционирования социальной адаптации, выясняет возможность и корректность его межотраслевого использования, останавливается на характеристике наработанных в современной научной литературе классификаций разновидностей этого процесса, на особенностях его протекания в самых разнообразных социальных условиях.

Ключевые слова: социальная адаптация, социальная аномия, общественное сознание, социальная трансформация, адаптационные механизмы.

Annotation. Zrazhevskii S. Peculiarities of social adaptation mechanisms functioning.

The article is devoted research of processes of social adaptation. An author carries out the analysis of mechanisms of social adaptation, finds out possibility, decides on description of the classifications of varieties of this process produced in modern scientific literature, on the features of his flowing in the most various social terms.

Keywords: social adaptation, social disorder, public consciousness, social transformation, social environment, adaptation mechanisms.